

LANCEA REGIS

A Közösségi Régészeti Egyesület Közleményei

2021/2
2. évfolyam

Ékszer- és ruhadíszleletek Vámosmikola–Kengyeles Árpád-kori telepéről

Kóka István (Tragor Ignác Múzeum, Vác)*
Horváth Ciprián (Magyarságkutató Intézet, Budapest)**

Az Ipoly egykori kanyarulatába ékelődő magaslaton elhelyezkedő Árpád-kori telep első nyomai az 1980-as években, a meder áthelyezéséhez kapcsolódó munkálatok során váltak ismertté. A folyó jobb partján régészeti feltárás, míg a bal oldalán terepbejárás és műszeres kutatás során kerültek elő a korszak jelenségei és leletei. A cikkben a területen végzett műszeres kutatásról szeretnénk beszámolni.

1. A lelőhely felfedezése és kutatása

Nagybörzsöny közigazgatási területén, Ipolytölgyes és Vámosmikola határának egy jelentős részén, valamint Perőcsény hegyvidéki, erdő borította területein 2009 óta folynak szisztematikus terepbejárások, legnagyobb részt fémkereső segítségével. A helyszínek kiválasztása az említett térségben szinte a kezdetektől a térképek és a műholdképek szemrevételezésével és elemzésével kezdődik. A Google Earth műholdképein elsősorban a mezőgazdasági művelés alatt álló földterületek

esetében lehet kiszűrni az ismeretlen régészeti lelőhelyeket, a megfelelő eljárással: megpróbáljuk észrevenni a szétszántott beásásokat. A másik fontos kiindulási pont az 1:10 000 méretarányú térképek használata, ami főleg a hegyvidéki területeken elhelyezkedő ismeretlen lelőhelyek azonosításában nyújt nagy segítséget. Ezek mellett meg kell említeni még az I. és II. katonai felmérést, a 19. századi kataszteri térképeket, a területre vonatkozó turistatérképeket és a Google Earth mellett elérhető további műholdképeket is.

1. kép.
A lelőhely műholdfelvételen
(Forrás: Google Earth)

*kokaistvannb@gmail.com

**ciprian.horvath@gmail.com

2015 tavaszán került a látómezőnkbe egy 2014 tavaszán készült műholdkép (1. kép), amin jól kirajzolódik egy kis kiterjedésű, de a környező szántásoknál jóval sötétebb földterület, amely az Ipoly folyó mellett fekszik. Ezt összevetve az 1:10 000-es térképpel egyértelművé vált, hogy a terület egy, az ártérből kiemelkedő dombon helyezkedik el és nagyon jó eséllyel lelőhely. Rövid idővel az észrevétel után a pontos helyszínt felkeresve, már legalább 200 méterről feltűnt a dombon levő földterület ígéretes, sötét, szinte fekete színű talaja, a felszínen pedig kerámiák sokasága fogadott.

A lelőhely Vámosmikolától nyugatra, a település szélétől megközelítőleg 1000 méterre,

a Kengyeles-dűlőben, 30–40 méterre az Ipoly folyó mellett terül el és durván 2–3 métert emelkedik ki a környezetéhez képest az ártérből. A domb eredetileg egy folyókanyarulatban helyezkedett el, ami az 1980-as években végzett folyószabályozási munkák révén került Magyarországhoz. A lelőhely az eredeti folyókanyarulathoz igazodott és a folyószabályozás kettévághatta a lelőhelyet, így egy része Szlovákiában maradt, egy része pedig Magyarországhoz került. Elhelyezkedése északkelet–délnyugat irányú, alakja nagyjából ovális, hosszúsága hozzávetőleg 250 méter, szélessége pedig kb. 100 méter. Az eredeti, megszüntetett folyókanyar a mai napig jól látható a műholdfelvételeken.

2. kép.

*A lelőhely DNY irányából ÉK felé
(Fotó: Kóka István, 2015–2016.)*

A felfedezés évében és az azt követő két évben is mélyszántást végeztek a területen, így nagyon jó lehetőség nyílt a fémdetektoros átvizsgálásra. Ez utóbbi kiterjedt szinte a lelőhely egészére, szisztematikusan, általában 1–2 méteres sortávolságú egyenes vonalakon, oda-vissza járva végeztük el. Ezzel a mód-

szerrel kb. a talaj felső 20–30 centiméterében levő fémeket lehet jó eséllyel megtalálni, ha megfelelő simaságú a föld felülete. Fontos megjegyezni, hogy a fémdetektoros átvizsgálások nagyjából 80%-a színesfémek megtalálására irányult, a vasakkal pedig csak nagyon kis részben foglalkoztunk (a modern kori, sokszor

rendkívül intenzív vasszenyezetség miatt). A helyszínen több korszakot lehetett azonosítani az őskortól a középkorig, viszont az egyes korok kerámia- és fémleleteiben sűrűsödést nem lehetett tapasztalni, egyenletes arányban szóródtak a lelőhely egész területén. A helyszínen fellelhető felszínen heverő csontok kivétel nélkül állatok maradványai voltak, embercsont nem került elő a területen.

A környéken 2018 óta csak tarlóhántások történtek, ami nem forgatja meg elég mélyen a talajt, így a szántás alsóbb rétegeiben levő leletek nem kerülnek a fémdetektor látómezejébe. Ahhoz, hogy a lehető legtöbb fémleletet össze tudjuk gyűjteni az adott lelőhelyről, persze folyamatos megfigyelés alatt kell tartani a helyszínt, mert a megfelelő művelés után két-három, maximum négy hetünk van a terület átnézésére. Ezután már túl nagyra nő a növényzet, és meggátolja, hogy a felszín 1–2 centiméteres közelségében mozgassuk a fémdetektor tekercsét. (Ha az említett számok

túllépik az 5 centimétert, a keresőzés értelmetlenné válik, mivel így a fémkereső készülék nem lát bele megfelelően a talajba, aminek az az eredménye, hogy rengeteg leletet hagyunk hátra! Emellett a növényzetre is figyelni kell, hogy addig mozogjunk csak a területen, amíg nem okozunk kárt a kikelt vetésben.)

Megjegyzendő, hogy a lelőhely felületének maximum 60–70%-át tudtuk csak átnézni, sajnos sosem áll rendelkezésre elég idő és megfelelő tudású ember a teljes, 100%-os átvizsgáláshoz. A helyszín megtalálása óta megközelítőleg 130 óra fémdetektoros kutatás történt a területen, amit részben a váci Tragor Ignác Múzeummal együttműködő civilek segítettek. A lelőhely műszeres felderítésében Dinka Gergő 6 óra, Szijjártó Gábor pedig 40 óra munkával vett részt. A maradék kb. 80 óra kutatást pedig Kóka István, a múzeum régészeti gyűjteménykezelője végezte el (2–4. kép).

3. kép.

*A lelőhely DNY irányából ÉK felé
(Fotó: Kóka István, 2015–2016.)*

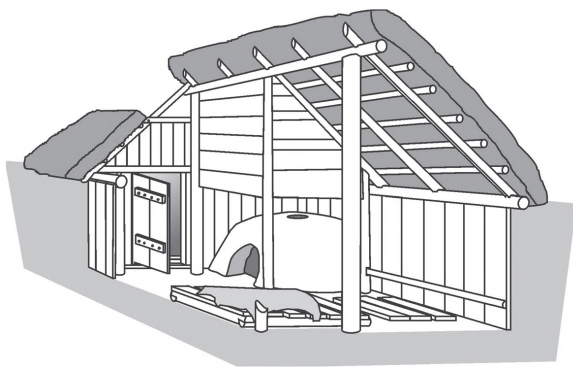
2. A leletanyag értékelése

Az egykori település részben az Ipoly hajdani kanyarulatába ékelődött. A II. katonai felmérés térképén látható, hogy a víz csaknem három oldalról körbevette (4. kép).

4. kép.

*A lelőhely elhelyezkedése a II. katonai felmérés térképén
(Készítette: Horváth Ciprián)*

5. kép.

*Gabriel Fusek rekonstrukciós rajza a feltárt épületről
(FUSEK 2007 nyomán)*

A lelőhely a nagy mennyiségű kerámia- és vastárgy mellett előkerült, a 10–11. századi sírokra jellemző, csaknem 50 darab fémtárgy ellenére is telepként azonosítható, hiszen a felszínen megtalált csontok között nem volt emberi vázhoz kapcsolható (RÁCZ 2019, 73–74). Az Ipoly új medre által kettévágott telep folytatása a mai folyó nyugati oldalán is megtalálható volt. 1985-ben szerencsés módon feltárással is sor került itt, ami igazolta a telep kiterjedését, összesen tizenhárom, korszakunkba

tartozó objektumot tártak fel ekkor (FUSEK 2000). A megfigyelt jelenségek között említésre érdemes egy földbe mélyített, kőkemencés, sátozott épület, melynek rekonstrukcióját Gabriel Fusek készítette el (FUSEK 2007) (5. kép).

A telepen élt emberek mindennapi életéről, ékszer- és ruhaviseletéről az előkerült leletek villanthatnak fel számunkra egy-egy részletet. Az alábbiakban főként ezekből szeretnénk egy válogatást adni, hiszen az előkerült leletanyag teljes közlése feltétlenül önálló tanulmányt igényel majd. A korszak egyik legnagyobb népszerűségnek örvendő ékszertípusát képviseli egy nagyobb méretű bronz S-végű karika, ami egyben talán a leletek legfiatalabb darabja is lehet, hiszen jelen ismereteink szerint használatuk csak a 10. század utolsó harmadától terjedhetett el, igazán népszerűvé azonban csak a 11. századtól váltak (HORVÁTH 2016, 63–88). Ezeket a karikákat viselhatték hajjukba fűzött szalagokhoz, vagy valamilyen fejpánthoz kapcsolva is a korszakban élt emberek, döntően természetesen nők és lányok, de ritkábban megfigyelték férfi sírokban is, így viseletük nem kötődött kizárólagosan egyik nemhez sem. Az S-végű karikával szemben talán a leletek legkorábbi horizontjába sorolható az ugyancsak fejékszerként használt, bronzból öntött csillagdíszes fülbevaló (6. kép 1). Ezek használata a Kárpát-medencében már a magyarság megjelenését megelőzően is igazolható, s forgalmuk a 10. század elejéig legalább feltételezhető (MESTERHÁZY 1990, 101; STANCIU 2014, 334–338). Ha ebben az esetben a telep bemutatott leleteivel egykorú, úgy az megerősíti a típus 10. századi használatát, s nem is feltétlenül csupán annak első részében.

Az eddigi megfigyelések alapján talán egy kisleány viselhetette nyakában azt az ólomból készült, félhold alakú csüngőt, melynek előoldalán 3 darab félgömb alakú elem látható (6. kép 2). Viselete talán valamilyen hitvilági képzetrel állhatott összefüggésben. Ugyancsak gyakorta figyelték meg a különböző csörgőket is gyermekek nyakláncába fűzve a sírokban, melyek játék voltak mellett hangjukkal jelezheték is a szülőknek gyermekük helyzetét (KOVÁCS 1988, 149–151) (6. kép 3). A

hasonló tárgytypusok ugyanakkor ritkábban felbukkanhattak ruhára vagy a lószerszámra varrva is a korszak mindennapjaiban. A 10–11. századi ékszerveletben gyakori karperecek-ből a telepről nem ismerünk egyetlen példányt sem, az egyszerűbb kivitelű karikagyűrűk mellett azonban említést érdemel egy lépcsős fejű bronzgyűrű (6. kép 13) és 2 darab poncolt farkasfog vagy hullámvonal mintával díszített, nyitott végű pántgyűrű is. Előbbi a 10. század utolsó évtizedeitől lehetett használatban, (SZŐKE 1962, 98; GIESLER 1981, 110) míg utóbbi az Ipoly menti temetőkből a 10–11. század nagy része folyamán egyaránt megtalálható lehetett.

A Kárpát-medence honfoglalás és kora Árpád-kori sírjaiban gyakorta felbukkannak kisebb félhold alakú, változatos alapanyagból, változatos módon díszített csüngők, melyeket elsősorban gyermekek és nők sírjaiból ismerünk. Egy közelmúltban publikált feldolgozás (PETKES 2014) 148 darab ilyen tárgyat ismertetett, ezek elsősorban a Dunántúl területén található temetőkből származnak. Feltételezhetően helyben készült ötvöstermékek voltak, melyeket viselőik valamilyen babonás céllal hordtak nyakláncukba fűzve. Használatuk a 10. század második felétől egészen a 12. századig megtalálható lehetett.

Az ékszerkészletről áttérve a ruházat díszekre, elsőként érdemes megemlíteni azt a két nagymértékben hasonló övveretet, melyek talán egy garnitúra részei is lehetnek egykor (6. kép 8–9). Legalább 3 darab veret ugyancsak fémdíszes öv, vagy – mint arra az újabb kutatások rámutattak (E. NAGY–BÍRÓ–BOLLÓK–KÖLTŐ–LANGÓ–TÜRK 2010, 22–24) – a ruha deréktájának díszé is lehetett (6. kép 4–6). A fémdíszes vagy egyszerű szíjat vas, vagy líra alakú bronzcsatokkal is kapcsolhatták (6. kép 12), egy

bronz csattest és egy bronz csatkarika egykori összetartozása pedig sajnos eldönthetetlen kérdés marad. Az öv díszítő funkciója mellett természetesen gyakorlati szereppel is bírt.

A ruha összefogását szolgálták továbbá a gomba alakú, bronzból öntött fülesgombok (6. kép 11). Valószínűleg női ruha vagy fejfedő díszéi lehettek az előkerült egy- és kéttagú, kisebb csüngős veretek. Utóbbiak csüngői ugyanakkor a felső rész letörése után kerülhettek a nyakláncba fűzve is (6. kép 7, 10). A tárgytypus megjelenése jelen ismereteink szerint a 10. század 20-as, 30-as éveitől feltételezhető (MESTERHÁZY 1989, 249–250; BÁLINT 1991, 123–132). Valamilyen függesztősíj több ágra osztását szolgáltatta egy bronzból öntött szíjelosztó (6. kép 14), és talán hasonló funkciója tételezhető fel annak a két töredéknek is, melyeket növényi minta díszít. A leletek párhuzamai több korabeli temetőből is ismertek az Ipoly völgyében, érdekes jelenség ugyanakkor a telepről előkerült övveretek relatív magasabb száma, ami talán arra mutathat, hogy ezek használatát nem feltétlenül követte minden esetben sírba helyezésük a régióban, vagy egykori tulajdonosukat nem az Ipoly mentén helyezték örök nyugalomra.

Feltehetően kereskedelmi áru lehetett a telepről származó lépcsős fejű gyűrű (6. kép 13), melynek napjainkig mintegy harminc példánya ismert az Ipoly alsó folyásvidékének kora Árpád-kori temetőiből és telepeiről. Érdekes jelenség ugyanakkor, hogy a Duna–Ipoly és a Laborc–Tisza között húzódó északi településterületen mindössze két további ilyen gyűrű került csak elő mindeddig. Mindez feltehetően arra utal, hogy az a kereskedelmi útvonal, melyen ezeket a gyűrűket szállították, elérte az Ipoly alsó folyásvidékét, így az ott élőknek lehetőségük volt beszerezni ezeket.

6. kép.

1. Csillagdíszes bronzfülbvaló 2. Félhold alakú ólomcsüngő 3. Körte alakú bronzcsörgő 4, 6. Aranyozott ezüst övveret 5, 8-9. Bronz övveret 7. Kisebb kéttagú csüngős bronzveret felső tagja 10. Kisebb kéttagú csüngős bronzveret csüngőttagja 11. Bronz fülesgomb 12. Líra alakú bronzcsat 13. Lépcsős fejű bronzgyűrű 14. Háromküllős bronz szíjelosztó

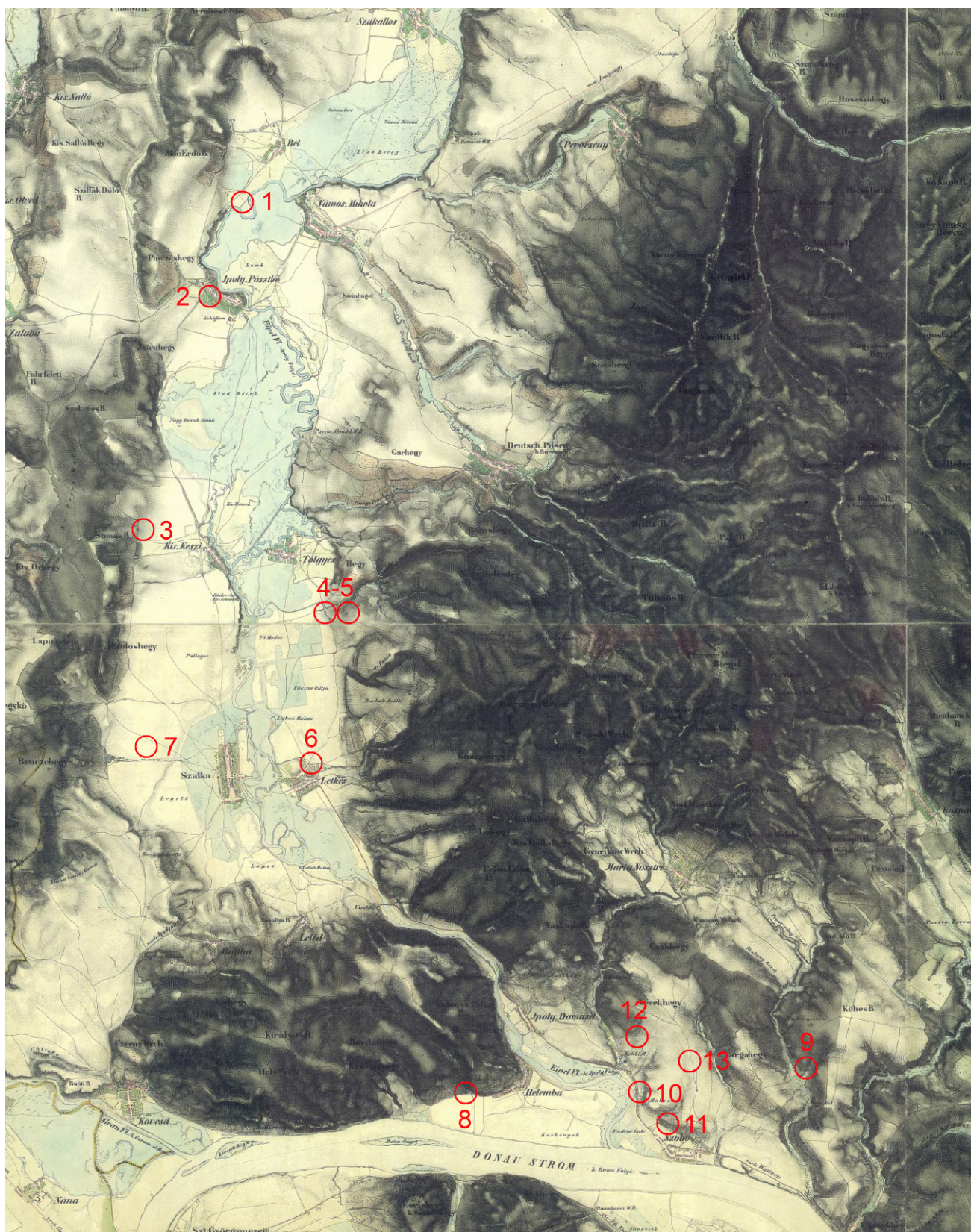
3. Összegzés

A fémleletek egészét tekintve a telep használati ideje a 10. század valamely részében már megkezdődhetett, s azt az ezredfordulót követően sem hagyták fel. A jelenleg ismert leletanyagból első királyaink érmei ugyan hiányoznak, I. László (1077–1095) H25 típusú (?) pénze mellett azonban több 12. századi veret is előkerült. Így a telep használata az Árpád-kor nagy része alatt feltételezhető. Nem tudjuk azonban, hogy folyamatosan lakták-e azt már a 10. század valamely részétől, avagy megszakításokkal, hiszen a korabeli csoportok mobilitása a 11. században sem szűnt meg, s több példát is ismerünk arra, mikor ugyanazon helyet két, időben egymást követően megtelepedő csoport is temetőjének jelölte ki (HORVÁTH 2019, 152–158). Ezért logikusan a telepek esetében is feltehető azok újbóli használatba vétele. A telepobjektumokból előkerült agyagedények elemzése pedig nem mutatott ki különböző horizontokat, így a település rövidebb ideig létezhetett, mintsem a változások nyomot hagytak volna az edénykészletben (FUSEK 2000, 156).

A telep környezetében hasonló leletanyag elsősorban a korabeli temetőkből ismert. Legközelebb az Ipoly szlovákiai oldalán, légvonalban mintegy 1,5 km-re található Ipolypásztó (NEVIZÁNSZKY 2006). A település közelebről nem lokalizálható részén, ismeretlen körülmények között került elő két honfoglalás kori kenyel (NEVIZÁNSZKY 2006), melyek talán egy 10. századi sír megmaradt hírmondói lehetnek. Déli irányban – maradvány a folyó jobb oldalán – mintegy 6,5 km-re található Ipolykiskeszi 436 síros temetője (HANULIAK 1994). Itt már a fémdíszes övek is megfigyelhetők voltak, továbbá lépcsős fejű és karikagyűrűk, egytagú kerek és kisebb kéttagú csüngős díszek, fülesgombok, S-végű karikák, lunulák és csörgő, mind-mind hasonló leletek. A közeli Ipolyszalkán 3 gazdag, köztük egy lószerszámokat is tartalmazó honfoglalás kori temetkezés dokumentált. Ipolyszalkával szemben, a folyó magyarországi oldalán található a két letkési temető (BAKAY

1978). Ezek leletanyaga is több hasonlóságot mutat a vámosmikolai leletekkel, öv veretei ugyan nem, de líra alakú csat, lépcsős fejű és karikagyűrű, csörgő és S-végű karika egyaránt ismert, vagyis a közösség részben hasonló ékszerkészlettel rendelkezett, bár a ruhák fém elemekkel történő díszítése talán kevésbé volt szokásban. A Nyerges-patak északi oldalán található Ipolytölgyes-Mál alján bemutatott lelőhelyünkön hasonlóan egy korabeli telepről kerültek elő különböző ékszerek és ruhadíszek, köztük S-végű karikák, karperecek, lépcsős fejű gyűrű, bronzveretek és bronzcsat. Délebbre pedig Letkés-Iskola temetője említhető (BAKAY 1978), melynek csonkán megismert 46 sírja mellett bizonytalan számú rejthet még ma is a föld. A temetőben a lószerszám temetkezés gyakorlata mellett megtalálhatók a vámosmikolaihoz hasonló egyszerű ékszerek is. Mintegy 7 km-re, csaknem a Duna-Ipoly torkolatánál találjuk Helembát, ahonnan egy 5 síros temető részletét ismerjük, leletanyagában a főként fejékszerként használt különböző huzalkarikák mellett említést érdemel egy díszített bronz pántkarperec is (NEVIZÁNSZKY 2006). A megtelepedés igazi koncentrációja azonban a Duna-Ipoly torkolatától kissé keleti irányban, a mai Szob környékén figyelhető meg. A terület kedvező fekvése természetesen megmutatkozott a településtörténeti folyamatokban is, legalább öt korabeli temető ismert, ezek között megtalálhatók a vámosmikolai telep leleteihez hasonló ékszerek, sírszámuk pedig esetenként több százas nagyságrendű volt, ami a közösség jelentősebb létszámára utal (7. kép). Mindezek alapján az Ipoly alsó folyása mentén, főként a folyó bal partján és annak vonzáskörzetében nagyobb arányú megtelepedéssel számolhatunk a 10–11. század folyamán.¹

¹A tágyfotók Orlik Edit (TIM) munkái, közlésük Forró Katalin (TIM) szíves hozzájárulásával történt. A dolgozat aligha születhetett volna meg Mag Hella (TIM) segítő közreműködése nélkül, amiért ez úton is szeretnénk köszönetet mondani!

7. kép.

Vámosmikola–Kengyeles telepe és 10–11. századi temetők
Vámosmikolától délre, az Ipoly körzetében.

1: Vámosmikola, 2: Ipolypásztó, 3: Kiskeszzi, 4–5: Letkés–Tégláégető I–II., 6: Letkés–Iskola, 7: Ipolyszalka, 8: Helemba, 9: Szob–Bészob, 10: Szob–Ipolypart, 11: Szob–Kiserdő, 12: Szob–Koliba, 13: Szob–Vendelin
(Készítette: Horváth Ciprián)

4. Leletleírások

Félhold alakú, csillagdíszes bronzfülbevaló. A félhold alakú test szélét és a csillag alakú rész közepén lévő kerek kidomborodó mintát rovátkolást utánzóan öntött keret övezi, míg a belső részeket félhold alakú minták töltik ki. Hátoldala díszítetlen. M.: $3 \times 2,6$ cm. TIM ltsz. 2021.39.1. (6. kép 1)

Félhold alakú, gyűrűs függesztőfüllel ellátott, középrészén „V” alakú minta által övezett 3 db félgömbszerűen kidomborodó elemmel, felületén pedig rovátkolást utánzóan öntött mintákkal díszített ólomcsüngő. Hátoldala díszítetlen. M.: $3 \times 2,6$ cm. TIM ltsz. 2021.39.2. (6. kép 2)

Körte alakú, alsó, kereszt alakban áttört felén rovátkolást utánzóan öntött bronzcsörgő. M.: $2,2 \times 1,7$ cm. TIM ltsz. 2016.06.59. (6. kép 3)

Lépcsős fejű, pontkörmintákkal díszített bronzgyűrű. M.: $2,2 \times 2,1$ cm. TIM ltsz. 2016.06.63. (6. kép 13)

Felületén kétfelé nyíló növényi mintával díszített, hátoldalán 3 db szegeccsel ellátott bronz övveret. M.: $2,2 \times 1,8$ cm. TIM ltsz. 2016.06.42. (6. kép 8)

Felületén kétfelé nyíló növényi mintával díszített, hátoldalán 3 db szegeccsel ellátott bronz övveret. M.: $2,2 \times 2,2$ cm. TIM ltsz. 2021.39.3. (6. kép 9)

Levél alakú, alján és oldalain 1–1 kisebb gömböcskével, középrészén levél alakban lemélyedő aranyozott résszel ellátott ezüstveret. Hátoldalán 3 db szegecs látható. M.: $1,8 \times 1,6$ cm. TIM ltsz. 2016.06.40. (6. kép 4)

Levél alakú, szélén gyöngyözött keretben háromágú növényi mintával díszített aranyozott ezüstveret. Hátoldalán 3 db szegecs található. M.: $1,4 \times 1,2$ cm. TIM ltsz. 2016.06.41. (6. kép 6)

Háromágú növényi mintával díszített bronzveret. Hátoldalán 1 db szegecs található. M.: $1,3 \times 1,1$ cm. TIM ltsz. 2016.06.52. (6. kép 5)

Bronzból öntött líra alakú csat. M.: $2,5 \times 2,2$ cm. TIM ltsz. 2016.06.57. (6. kép 12)

Gomba alakú bronz fülesgomb. H.: 31,1 cm. TIM ltsz. 2016.06.53. (6. kép 11)

Kisebb kéttagú csüngős veret kerek, kidomborodó középrészén lemélyedő, szélén gyöngyözött kerettel övezett felső tagja. Hátoldalán 2 db fül található. M.: $1,6 \times 1,3$ cm. TIM ltsz. 2016.06.48. (6. kép 7)

Kisebb kéttagú csüngős veret csüngőtagja. M.: $2,4 \times 1,6$ cm. TIM ltsz. 2016.06.43. (6. kép 10)

Kerek, háromküllős bronz szíjelosztó, középrészén és karikához csatlakozó egyik végénél lemélyedő mintával díszítve. Átm.: 2,4 cm. TIM ltsz. 2021.39.4. (6. kép 14)

5. Ajánlott irodalom

BAKAY Kornél: *Honfoglalás- és államalapításkori temetők az Ipoly mentén*. Szentendre 1978.

BÁLINT Csanád: *Südongarn im 10. Jahrhundert*. Budapest 1991.

FUSEK, Gabriel: Torzo stredovekého sídliska v Bielovciach. *Slovenska archeológia* 48 (2000), 101–158.

FUSEK, Gabriel: Ein frühmittelalterliches Grubenhaus von Bielovce (Slowakei): Befund und Rekonstruktion. In: HENNING, Joachim (Ed.): *Post-Roman Towns, Trade and Settlement in Europe and Byzantium Vol. 1*. Berlin–New York 2007, 525–544.

GIESLER, Jochen: Untersuchungen zur Chronologie der Bijelo Brdo-Kultur. *Præhistorische Zeitschrift* 56 (1981), 3–167.

HANULIAK, Milan: *Malé Kosihy. Pohrebisko z 10.–11. storočia*. Nitra 1994.

HORVÁTH Ciprián: *Kora Árpád-kori temető Szombathely-Kisfaludy Sándor utca területén. S-végű karikaékszerek a kora Árpád-kori Nyugat-Dunántúlon*. Szombathely 2016.

HORVÁTH Ciprián: *Nógrád megye honfoglalás és kora Árpád-kori temetői és sírleletei*. Szeged-Budapest 2019.

KOVÁCS László: A tímári (Szabolcs-Szatmár m.) honfoglalás kori temetőmaradványok. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* (1988), 125–158.

MESTERHÁZY Károly: A Felső–Tisza-vidéki ötvösműhely és a honfoglalás kori emlékek időrendje. *Agria* 25–26 (1989), 235–274.

MESTERHÁZY Károly: Bizánci és balkáni eredetű tárgyak a 10–11. századi magyar sírleletekben I. *Folia Archeologica* 41 (1990), 87–113.

E. NAGY Katalin – BÍRÓ Ádám – BOLLÓK Ádám – KÖLTŐ László – LANGÓ Péter – TÜRK Attila: Bizánci selyemruha töredéke egy fonyódi 10. századi sírból. In: SZEGZÁRDY-CSENGERY Klára – SZILÁGYI András – E. NAGY Katalin (Szerk.): *Studia et experimentia docent. Tanulmányok László Emőke tiszteletére*. Budapest 2010, 11–26.

NEVIZÁNSZKY Gábor: Hont megye 10–11. századi temetői. *Musaeum Hungaricum* 1 (2006), 9–24.

RÁCZ Tibor Ákos: *A Pesti-síkság falvai a magyar honfoglalástól a 14. századig. Kerámia-művesség, lakóépítmények, települési formák*. Budapest 2019.

STANCIU, Ioan: A well from the early medieval settlement at Jucu de Sus (Cluj county, North-Western Transylvania). In: COCIȘ, Sorin (Hrsg.): *Gedenkschrift zum hundertsten Geburtstag von Kurt Horedt*. Cluj-Napoca 2014, 325–339.

PETKES Zsolt: Sárszentágota kora Árpád-kori temetője. *Alba Regia* 43 (2014), 275–293.

SZŐKE Béla: *A honfoglaló és kora Árpád-kori magyarság régészeti emlékei*. Budapest 1962.